

Alicja Krajewska, Zdzisław Jan Małecki

DOLINA RZEKI PROSNY – TURYSTYKA KRAJOBRAZU CHRONIONEGO W KOTLINIE GRABOWSKIEJ (WIEŚ PRYZYSTAJNIA I OKOLICE) WRAZ ZE ŚLADAMI HISTORII

Streszczenie. Kotlina Grabowska ukształtowana została przez rzeźbę zlodowacenia środkowopolskiego, poddaną następnie procesom denudacji i działalności wód rzecznych. Czynnikiem geologicznym i historycznym wspólnym dla opisywanego regionu jest rzeka Proсна, wzdłuż której pojawiło się najstarsze osadnictwo. Dominującymi formami powierzchni są tutaj terasy wymienionej rzeki. Na części obszaru zaplanowano budowę zbiornika retencyjnego Wielowieś Klasztorna, co spowoduje radykalne zmiany krajobrazowe tego atrakcyjnego pod względem przyrodniczym regionu. Dolina Proсны w epoce przedchrześcijańskiej była terenem intensywnego osadnictwa plemiennego, które wraz z umocnieniem się państwa Piastów uległo przekształceniu w osadnictwo grodowe. Rzeka Proсна po części swojej długości służyła jako drogowy szlak „Szlaku Bursztynowego” dla kupców rzymskich, prowadzący do wybrzeży Bałtyku. W południowo – wschodniej Wielkopolsce istniały w miarę dogodne warunki dla prowadzenia przez dłuższy czas walk w trakcie trwania powstania styczniewego. Tereny zaboru rosyjskiego od zachodu graniczyły z polskimi ziemiami pozostającymi pod zaborem pruskim. W 1939 r. w nocy z 3 na 4 września we wsi Mączniki żołnierze Wehrmachtu 24 niemieckiej dywizji zamordowali 17 niewinnych mieszkańców wsi Mączniki i Ostrowa Kaliskiego.

Słowa kluczowe: rzeka, krajobraz, ochrona przyrody, turystyka, Szlak Bursztynowy, państwo Piastów, Powstanie Styczniewe, morderstwa Polaków

RAMY PRZESTRZENNE REGIONU

Obszar chronionego krajobrazu „Dolina rzeki Proсны” powołany został Rozporządzeniem nr 65 Wojewody Kaliskiego z dnia 20 grudnia 1996 roku (Dz. Urz. Woj. Kal. z 1997 r. Nr 1, poz. 1). Całkowita powierzchnia obszaru wynosi 94400 ha. Obejmuje Dolinę Proсны oraz Kotlinę Grabowską i Wzgórze Chełmce. Obszar powołano w celu ochrony wartości przyrodniczych, kulturowych oraz zasobów wodnych i walorów rekreacyjnych. Do najcenniejszych elementów obszaru należą: różnorodność zbiorowisk, stanowiska gatunków chronionych, pomniki przyrody, zabytki architektury, miejsca atrakcyjne turystycznie i krajobrazowo. Wielkopolska w swych historyczno – geograficznych granicach rozciąga się od Noteci na północy, po Wzgórze Ostrzeszowskie na południu i od Warty na wschodzie po Obrę na zachodzie.

mgr Alicja KRAJEWSKA – Gimnazjum w Brzezinach
prof. nadzw. dr hab. inż. Zdzisław Jan MAŁECKI – Instytut Badawczo-Rozwojowy Inżynierii
Łądowej i Wodnej „Euroexbud” w Kaliszu

Gmina Brzeziny położona jest w całości w południowo-wschodniej Wielkopolsce na terenie wspomnianego obszaru chronionego. W niniejszym artykule zaprezentowana będzie część gminy – wieś Przystajnia i najbliższe jej „okolice”. Na opisywanym obszarze usadowionych jest pięć wsi: Przystajnia, Przystajnia Folwark (część Przystajni), Przystajnia Kolonia, Moczalec, Świerczyna i Bugaj (przysiółek – część Przystajni Kolonii). Powstały w różnych okresach historycznych, ale mimo formalnych podziałów w przeszłości (przynależność do różnych właścicieli i parafii, różne narodowości, np. osadnicy niemieccy) ich mieszkańcy współcześnie stanowią zwartą społeczność. Niewątpliwie czynnikiem organizującym życie mieszkańców było istnienie dworu szlacheckiego w Przystajni. W wieku XX czynnikiem łączącym była działalność szkoły w Przystajni, współcześnie miejscem jednoczącym mieszkańców jest kaplica w Przystajni Kolonii.

ŚLADAMI HISTORII

Łęgi nadprośniańskie pomnikiem przyrody i historii

Teren gminy Brzeziny od strony zachodniej przylega do rzeki Prosny, należącej do największych rzek w południowej Wielkopolsce (długość 216,8 km). Prosna po części swojej długości służyła jako „drogowskaz” Szlaku Bursztynowego dla kupców rzymskich. Rzeka stanowi pomnik przyrody i była w przeszłości świadkiem wydarzeń historycznych. W południowej Wielkopolsce na 70 km biegu rzeki Prosny w Bolesławcu znajdują się ruiny zamków z czasów piastowskich. Łęgi nadprośniańskie w okresie wczesnego średniowiecza były terenem osadnictwa z okresu plemiennego oraz intensywnego zasiedlania w czasie monarchii pierwszych Piastów. Badania archeologiczne datują początek kaliskiego grodu na Zawodziu na przełomie IX i X w. Obszarami dominującymi w krajobrazie omawianego terenu są pasma moren czołowych. We wczesnym okresie zlodowacenia bałtyckiego Prosna wytworzyła rozległy taras akumulacyjny. W rejonie Grabowa współczesna dolina nadprośniańska osiąga szerokość od 1 do 5 km. Badania archeologiczne na terenie doliny nadprośniańskiej od Grabowa n. Prosną do Kakawy (Wielowieś Klasztorna) były prowadzone od 1977 roku, dzięki czemu uzyskano wiedzę na temat kompletnego wizerunku archeologicznego dziedzictwa. Ilość stanowisk przewidzianych do stacjonarnych badań wykopaliskowych i sondażowych wynosi 36 (kopalnie rudy darniowej i związane z nimi piece hutnicze do wytapiania żelaza, młyny zbożowe, falusze, piły wodne, cegielnie i inne). W pobliżu Kakawy w okolicy rzeki Prosny znajduje się cmentarzysko ciałopalne kultury łużyckiej oraz duża osada kultury przeworskiej ze środkowego i późniejszego okresu wpływów rzymskich. W pobliżu w kierunku z biegiem rzeki Prosny znajduje się stanowisko archeologiczne będące dawną historyczną wsią Kakawa wraz z siedzibą rodu rycerskiego z drugiej połowy XIII wieku.

Przystajnia

Odnotowane w źródłach dawne nazwy wsi to: Przystanye (1498 r.), Przystany (kilkrotnie w XVI w.), Pristoin (1521 r.), Przystanie (1579 r.). Nazwa wsi jest kulturowa

i pochodzi od słowa „przystań” oraz wiąże się zapewne z przywilejem pobierania cła od drewna spławianego Prosną do Kalisza (1518 r.).

Najstarsza wieś Przystajnia położona jest na prawym brzegu Proсны. Stopniowe zasiedlenie rejonu rozpoczęło się w najbliższym sąsiedztwie tej rzeki. Z wiekami zwiększało się zaludnienie terenu, obszar pokryty dawną puszcza zamieniał się w pola uprawne. Pierwsze zapiski o Przystajni pochodzą z 1447 r., podając nazwisko właściciela wsi – Piotra Zajączka herbu Świnka (Małyszko S., *Majątki wielkopolskie*). Następnie wieś (lub jej część) dziedziczyli w kolejności: Małgorzata i Jadwiga (córki Mikołaja), Mikołaj Brzechwa z Boguchwałowic, Dobrogost Potworowski, dzieci Małgorzaty (Dorota Mieszkowska, Rafał, Jan, Franciszek), Jan Brzechwa, Jerzy i Stanisław Brzechwowie, Joachim Stolecki herbu Wierusz, Stanisław Stolecki, Wojciech i Stanisław (synowie Stoleckiego), Franciszek Miniszewski herbu Topór, Stanisław Zajączek herbu Świnka, Władysław i Wojciech (synowie Stanisława), Jan Rosnowski, Sieroszewscy herbu Nabram, kasztelan krzywiński Antoni (później jego żona), Jan Nepomucen Sieroszewski, Wincenty Niemojowski, Stanisław i Kazimierz Bartochowscy, Józefa z Wierzchlejskich Taczanowska.

W 1851 r. całość Przystajni odkupił od Taczanowskiej Florian Suhecki i tutaj zamieszkał. W 8 lat później dobra przeszły w spadku na dzieci Floriana: Władysława Józefa, Stefanię Dobrosławę i Bolesława Józefa Suheckiego. W 1873 r. cały majątek w swych rękach skupił Bolesław Józef. W 5 lat później kolejnym właścicielem został Władysław Jezierski, a w 1892 r. jego żona Wanda z Iłowieckich Jezierska I^o voto Koczorowska. Po niej włości w 1903 r. przejął syn z pierwszego małżeństwa Janusz Koczorowski i trzymał do śmierci. Z kolei po Januszu majątek w spadku dostali w równych częściach dwaj małoletni synowie: Andrzej Janusz i Józef Mieczysław. Opiekę nad nimi sprawowała matka Zofia z Wężyków Koczorowska. Po śmierci Janusza Koczorowskiego żona Zofia wyszła za mąż za dr. med. Białego z Ostrowa Wielkopolskiego.

W 1708 r. istniał „dwór ze wszystkimi oknami i zamknięciem dobrym, w nim izba wielka. Z izby pokój, z pokoju sionka do sadu, izdebka czeladna i komora, do której drzwi z kuchni. Sień i spiżarnia ex opposito wielkiej izby. Przedsiónek, na którym kaplica. (...) W tym dworze na górze schowanie megla, w sieni spiżarnia. Piwnica pod gontami dwoista, na niej dwoje schowania”. Przy wjeździe do zespołu było „szymborze, na której izba i komora”. Dalszą zabudowę folwarku tworzył mielcuch, lamus, stajnia z wozownią, spichlerz, chlewy, owczarnia i 2 stodoły, szopa i rzeźnia, a w sadzie tzw. sypanie. Istniał młyn wodny „dobry o 2 kołach mącznych, trzecim stępnym, pod gontami młynice obiedwie”. Młyn dostarczał mąkę na potrzeby folwarku i wsi.

Dane liczbowe na przestrzeni wieków mówią o rozwoju wsi. W 1789 r. miejscowość liczyła 23 dymy i 104 mieszkańców, w 1822 r. 19 domów i 195 ludzi, a w 1854 r. – 23 dymy i 173 osoby. W 1883 r. wieś liczyła 27 domów i 215 mieszkańców, Holendry Przystańskie (o których mowa dalej) 35 domów i 251 osób, a sam majątek 5 domów i 13 ludzi. W 1920 r. średnie gospodarstwo chłopskie w Przystajni zajmowało 8 mórg (ok. 4 ha) i 232 pręty, w tym było 6 mórg ziemi ornej. W 1935 r. majątek pański liczył 272 ha.

W połowie XVIII w., z inicjatywy Jana Rosnowskiego, na terenie majątku w Przystajni, została wzniesiona i wyposażona kaplica filialna (oratorium o charakterze półpublicznym) pw. Najświętszej Marii Panny.

W 1921 r. zorganizowano w Przystajni szkołę. Początkowo pomieszczenia lekcyjne wynajmowano u Kurcacha, a następnie w latach 1926–1927 wzniesiono duży, drewniany budynek. Szkoła prowadziła działalność do 1999 r.

Około 30 mieszkańców Ziemi Nadprośniańskiej, jako żołnierze, walczyło z najeźdźcą niemieckim w czasie II Wojny Światowej. W wojnie obronnej 1939 r. polegli: Walenty Jasiński – strz. 30 p.p., † 21.09.1939 r. na Placówce, spoczywa 1-KW, Warszawa – Cmentarz Wawrzyszewski, ul. Wólczańska; Waclaw vel Józef Wolniak strz. 14 p.p. 4DP., † 18.09.1939 r. w Puszczy Kampinoskiej, I-KW, Warszawa – Cmentarz Powązkowski, Marcin Woźniak, Teofil Marcinkowski, Ludwik Wolniak, Władysław Grzelak, Błażej Moras (z Przystajni), Adam Małecki ur. 14.09.1908 r., ST. strz. 29 p.p. 25 KDP, † 21.09.1939 r. w Warszawie obok dworu w Młocinach, spoczywa 81 KW, mogiła 376 w Warszawie – Cmentarz Wawrzyszewski, ul. Wólczańska (z Bugaja), Jan Werbiński (z Moczalca).

W 1939 r. we wrześniu został rozstrzelany przez Niemców za Uniejowem, na trasie ewakuacji dworu, Józef Mieczysław Koczorowski, syn dziedzica z Przystajni. Według wspomnień osób już nieżyjących stało się to w następstwie donosu, Niemcy dowiedzieli się o fakcie posiadania krótkiej broni przez Józefa Koczorowskiego, prawdopodobnie od robotnika (robotników) dworskiego. W czasie II Wojny Światowej z Parafii Rzymskokatolickiej pw. Św. Krzyża w Brzezinach były dobrze rozbudowane struktury Armii Krajowej. Do Armii Krajowej należeli żołnierze z Przystajni, którzy swoje młode życie poświęcili na „Ołtarzu Ojczyzny”. Drugi syn dziedzica. Andrzej Janusz Koczorowski, za udział w podziemnej organizacji wojskowej Armii Krajowej, został w okrutny sposób zamordowany (ciągnięty po ziemi przez konia) przez gestapo w Lesie Winiarskim († 1943 r.) Ppor. Franciszek Krawczykowski ps. Maciej, Komendant Rejonu Armii Krajowej, uczestnik wojny obronnej we wrześniu 1939 r., aresztowany w Gminie Godziesze, zmarł po torturach we wrześniu 1943 r. w więzieniu gestapo przy ul. Jasnej, miejsce pochówku nieznane. Pamięć o bohaterskim żołnierzu Armii Krajowej została uwieczniona nadaniem jego imienia nazwy ulicy w Brzezinach. Por. Franciszek Krawczykowski (kuzyn ppor. Franciszka Krawczykowskiego), uczestnik wojny obronnej we wrześniu 1939 r. oraz Powstania Warszawskiego 1944 r., aresztowany przez Urząd Bezpieczeństwa PRL i skazany na karę śmierci, którą wykonano 1 lipca 1952 r. w więzieniu na warszawskim Mokotowie. Miejsce pochówku por. Fr. Krawczykowskiego do dnia dzisiejszego pozostaje nieznane. Po wojnie w Przystajni z powodu wybuchu niewypału zginęło pięciu chłopców, mieszkańców tejże wsi.

Przystajnia Kolonia

Pod koniec XVIII w. na terenie Przystajni zasiedleni zostali osadnicy pochodzący przede wszystkim z rejonu Śląska, którzy byli wyznania ewangelicko–augsburskiego. Zamieszkały przez nich rejon został wydzielony z dóbr przystajńskich i stał się wsią pod nazwą *Holendry Przystańskie* (nazwa *Olendry* przetrwała w języku starszej ludności tych okolic). W sierpniu 1846 r. we wsi (administrowanej przez wójta Chojnowskiego) znajdowało się 35 gospodarstw, zróżnicowanych pod względem wielkości powierzchni użytkowej gruntu, o łącznej powierzchni 305 mórg (Małecki M., *Dzieje obszaru...*). Wyszczególniono wtedy również osadę holenderską zwaną Praga, która liczyła 2 dymy zamieszkiwane przez 13 osób.

Nowi osadnicy swą przynależnością religijną początkowo wchodzili w skład protestanckiej gminy wyznaniowej w Sobiesękach. W 1925 r. zbudowali tzw. dom modlitewny w Przystajni Kolonii. Po kilku latach wzniesiono murowaną kaplicę filialną, którą konsekrowano 1 listopada 1933 r., a w miejscu usytuowanym kilkaset metrów dalej wydzielono plac na ewangelicki cmentarz. (Małecki M., *Dzieje Parafii...*). W 1989 r. Parafia Rzymskokatolicka w Brzezinach nabyła poewangelicką nieruchomość, która stała się kaplicą filialną pw. Matki Bożej Miłosierdzia Ostrobramskiej.

Podczas II Wojny Światowej niektórzy osadnicy wykazywali niechęć wobec Polaków. Poza nielicznymi opuścili swoje domostwa razem z cofającymi się wojskami niemieckimi.

Bugaj

Przysiółek zlokalizowany został na skrzyżowaniu dwóch traktów (ołobockiego i kaliskiego) i prawdopodobnie dlatego tutaj znajdowała się karczma (wycinek z mapy Gillego południowego obszaru powiatu kaliskiego około 1789 r. – W. Rusiński. *Struktura osadnicza i zaludnienie powiatu kaliskiego w 1789 r. Rocznik*). Osada (wraz z Przystajnią) istnieje też na mapie z 1821 r. (*Mapa powiatu odolanowskiego z 1821 r.*) W przysiółku znajdowała się również kuźnia. W 1854 r. osobno usytuowany Bugaj liczył 1 dym zamieszkiwany przez 10 mieszkańców. W 1864 r. folwark *Bugaj Małecki* stanowił jedno gospodarstwo włościańskie o pow. 83 mórg nowopolskich (Archiwum Państwowe Łódź, Wawrzyniec Małecki, Komisarz ds. włościańskich 1864, sygn. 602, s.9-10v), które należało do Wawrzyńca Małeckiego (Małecki M., *Dzieje obszaru...*). Wawrzyniec Małecki, mąż Józefy, według przekazów rodzinnych herbu Jelita (Herby rycerstwa polskiego, Kórnik 1988), zmarł w Bugaju w 1872 roku. Według przekazów rodzinnych Wawrzyniec Małecki za udział w Powstaniu Listopadowym 1831 r., został pozbawiony przez Rosjan majątku w Wielkopolsce, znajdującego się po stronie zaboru rosyjskiego. Syn Wawrzyńca, Wojciech Małecki (lat 77, zm. 15.04.1908 r., żona Elżbieta Stankiewicz, lat 82, zm. 01.05.1910 r.), uciekł wraz z Łaskim z Przystajni z kolumny marszowej, prowadzonych Polaków w styczniu 1863 r. przez policję carską („Branka”). Następnie przez ponad trzy lata ukrywał się przed Rosjanami (w tym okresie brał czynny udział w powstaniu, ale w jakim oddziale i gdzie walczył nie wiadomo). Po ujawnieniu się Wojciecha po trzech latach władze carskie, prawdopodobnie nie mogąc udowodnić Wojciechowi udziału w powstaniu, nałożyły mu karę dozoru policyjnego. Wojciech uzasadnił Rosjanom swoją nieobecność po ucieczce z „Branki” pobytem w Księstwie Poznańskim, co stanowiło odwrócenie uwagi od udziału w powstaniu. Według przekazów ustnych w pobliżu Kalwarii i Bugaja w czasie Powstania Styczniowego 1863 r. (1864 r.) odbyła się potyczka oddziału powstańczego z wojskami carskimi. W Bugaju w pobliżu skrzyżowania traktów około 150 m w kierunku Meki, przy trakcie wieluńsko-kaliskim stracono przez powieszenie młodego szlachcica (nazwisko nieznane) [Małecki Z., Małecka I.; Ocalić od zapomnienia Kalwarię Moczalsko-Bugajską, Zeszyty Naukowe Inżynieria Łądowa i Wodna w Kształtowaniu Środowiska nr 8-9, Kalisz 2013]. Współcześnie przysiółek jest najmniej liczną społecznością w gminie – żyje tu 20 mieszkańców.

Moczalec

W 1872 r. odłączono od majątku w Przystajni 275 mórg ziemi i utworzono na nich folwark Moczalec. Właścicielem tego folwarku był E.O. Piński (M. 101). W 1854 r. przebywało tu 10 mieszkańców. Stopniowo jednak przybywało osadników (współcześnie we wsi jest 127 mieszkańców).

Na najwyższym wzniesieniu Moczalca (ok. 142 m n.p.m.) istniała już w XIX wieku tzw. Kalwaria Moczalsko – Bugajska, przyporządkowana do Parafii Rzymskokatolickiej pw. św. Jana Ewangelisty w Godzieszach. Wybudowana została w rejonie pogranicza wsi Moczalec i Bugaj w odległości około 200 m od dawnego traktu wieluńsko-kaliskiego i około 500 m od traktu ołobockiego. W najwyższym miejscu na „górze” były ustawione trzy krzyże drewniane (jeden duży, dwa mniejsze), na których znajdowały się wizerunki Pana Jezusa Ukrzyżowanego. Od strony wejścia na „górze”, tj. od strony nieistniejącej już leśniczówki, był grób Pana Jezusa w kształcie półokrągłej grotty wykonanej z kamieni.

Dawnym traktem wieluńsko-kaliskim (przynajmniej do czasu wybudowania przez generała Józefa Zajączka drogi z Godziesz do Brzezin, a prawdopodobnie do czasu poświęcenia kościoła w nowo utworzonej Parafii Rzymskokatolickiej w 1920 r. w Brzezinach) szły pielgrzymki kaliskie corocznie w sierpniu na Jasną Górę w Częstochowie, zatrzymując się na modlitwie na Kalwarii. W okresie przedwojennym organizowane były procesje z kościoła w Brzezinach do Kalwarii Moczalsko-Bugajskiej, gdzie odprawiano nabożeństwa.

Kalwaria została rozebrana w czasie II Wojny Światowej przez Niemców. Drzewo dębowe, z którego wykonane były krzyże, zostało wykorzystane przy budowie mostu na rzece Prośnie w pobliżu parku dworskiego w Przystajni [Małecki Z., Małecka I., *Ocalić... Kalisz*, 2013]. Nie sposób pominąć głębokiej wiary w Boga przez ówczesnie zamieszkującą ludność w rejonie Kalwarii Moczalsko-Bugajskiej, co niewątpliwie zaowocowało przed II Wojną Światową licznymi powołaniami kapłańskimi i zakonnymi, wśród których byli: bł. ks. prefekt Józef Kurzawa (1910-1940) ze Świerczyny, płk ks. kapelan Władysław Mróz (1905-1960) uczestnik bitwy pod Monte Cassino z Ostrowa Kaliskiego, ks. infułat dr Bolesław Kurzawa (1912-2001) ze Świerczyny, ks. prof. dr Józef Szuleta (1908-1997) z Jagodzińca, Siostra Maria Stefania z domu Ewa Małecka (1896-1966) z Bugaja (Kalisz, Detroit, Chicago), dwie siostry zakonne Judzińskie ze Świerczyny (Kraków), dwie siostry zakonne Jasińskie z Przystajni (Kalisz, Detroit, Chicago). Pielgrzymowanie na Kalwarię zapewne wpłynęło na kształtowanie silnej osobowości i głębokiej wiary bł. Franciszka Stryjasa (1882-1944) z Takomyśla, którego relikwie znajdują się w Kaliskiej Katedrze.

Aby uchronić od zapomnienia miejsce, gdzie znajdowała się Kalwaria, prof. nadzw. dr hab. inż. Zdzisław Małecki z Kalisza (rodem z Bugaja) w 2013 r. ufundował obelisk wraz z krzyżem upamiętniający tamte wydarzenia.

Świerczyna

Ta wieś współcześnie terytorialnie i społecznie powiązana z Przystajnią Kolonią historycznie wywodzi się z Ostrowa Kaliskiego. W 1851 r. wprowadzono oczynszowanie Ostrowa (własności magistratu kaliskiego) (Małecki M., *Dzieje obsza-*

ru...)). Wtedy też utworzono dwie kolonie. Jedną z nich była właśnie Świerczyna. Utworzono również osady dla chałupników, zlokalizowane na terenach leśnych i błotnistych obrębu Świerczyna, które miasto Kalisz zobowiązało się zmeliorować. Miasto nie wywiązało się z tego zobowiązania, czego następstwem było nieprzyjęcie i porzucenie kilku osad. W 1855 r. geometra Aleksander Kulczycki wyznaczył m.in. Nową Kolonię Świerczyna.

We wsi znajdują się dwa krzyże usytuowane na granicach ziem należących do miejscowości. Oprócz oczywistych funkcji religijnych obiekty te były też punktami odniesienia w terenie. W Świerczynie k/Kalisza dawniej Parafii Giżyce a obecnie Parafii Brzeziny urodził się błogosławiony ks. prefekt Józef Kurzawa (1910-1940). Za współorganizowanie procesji wokół kościoła w uroczystość Bożego Ciała wbrew zakazowi władz okupacyjnych w parafii Osiećnicy (Diecezja wrocławska) został z ks. proboszczem Wincentym Matuszewskim poddany torturom i zamordowany w pobliżu Witowa w nocy 24 maja 1940r. Razem ze swoim proboszczem, z którym tak bardzo go połączyły więzy kapłańskie i braterskie, został pochowany we wspólnej mogile na cmentarzu parafialnym w Osiećnicach. W dniu 13czerwca 1999r. Ojciec Święty Jan Paweł II wyniósł na ołtarze 108 męczenników z okresu II Wojny Światowej, wśród których znaleźli się ks. proboszcz Wincenty Matuszewski i ks. prefekt Józef Kurzawa.

NAJCENNIJSZE OBSZARY PRZYRODNICZE

Na terenie Przystajni-Folwark usytuowany jest **park podworski**, którego największą ozdobą są dęby szypułkowe liczące nawet 600–800 lat. Park krajobrazowy o powierzchni 5,34 ha uformowany został staraniem Floriana Suheckiego na początku lat 50. XIX w. przy wykorzystaniu naturalnego, malowniczego ukształtowania terenu w sąsiedztwie łąg nadprośniańskich, a także istniejącego starodrzewia i częściowo w miejscu osiemnastowiecznego ogrodu użytkowego. Rozplanowany na rzucie wieloboku łukowato wygiętego z północy na południe, częściowo w dolinie cieką wodnego, na którym utworzono malowniczy staw. Zbiornik wodny stanowi element krajobrazowy i zarazem spełnia funkcję regulatora stosunków wodnych w parku oraz służy do hodowli ryb. Trwałe podtopienia w lokalnych obniżeniach terenu parku są korzystne dla przyrody ożywionej i zwiększają zasoby retencji wodnej oraz retencji glebowej terenów przyległych (Matecki Z., *Ochrona parku podworskiego w Przystajni*).

Powierzchnia wodna stawu przyczynia się do parowania wody, w następstwie czego powstaje specyficzny ustrój termiczny powietrza wywołujący zmianę wilgotności i temperatury powietrza. Aktualnie woda ze stawu jest spuszczone, co narusza równowagę biologiczną na terenie parku. Na pewno taka sytuacja nie wpływa pozytywnie na stan drzewostanu w parku, a są tu drzewa o walorach pomnikowych.

Uczniowie z Gimnazjum w Brzezinach, realizując projekt o pomnikach przyrody, zakwalifikowali (po dokonaniu pomiarów) 22 drzewa do tej formy ochrony przyrody. Wśród nich jest kilka dębów kilkunastoletnich o imponujących rozmiarach – największy ma 725 cm obwodu w pierśnicy, o czym przewodniki turystyczne milczą.

Ścieżka edukacyjna utworzona na terenie parku (po uprzednim uporządkowaniu terenu i objęciu drzew ochroną konserwatorską) byłaby największą atrakcją turystyczną gminy Brzeziny.

Park w Przystajni znajdzie się na brzegu planowanego zbiornika retencyjnego „Wielowieś Klasztorna”. W celu zabezpieczenia przed podtopieniem drzewostanu parku przewidziano wykonanie zapory ziemnej o długości 375 m, stanowiącej zarazem modernizację drogi na trasie Kakawa Nowa – Bugaj. W dnie od strony zbiornika ścianka zabezpieczona będzie warstwą narzutu kamiennego w siatkach plastikowych. Przewiduje się również wykonanie przepompowni za zaporą od strony parku. Staw w Przystajni stanowić będzie zbiornik wyrównawczy przed przepompownią. Te zabiegi mają pozwolić na utrzymanie wody w stawie na dotychczasowym poziomie, a przez to zachowanie istniejących warunków gruntowo-wodnych dla drzew, które powinny być objęte ochroną konserwatorską.

Realizacja budowy zbiornika stoi jednak w miejscu (od kilku lat trwa wykup gruntów pod zalew) i trudno jest odpowiedzieć na pytanie, kiedy zostaną podjęte jakiegokolwiek działania ratujące pomniki przyrody w parku w Przystajni.

Drugim miejscem zasługującym na wyróżnienie jest **torfowisko „Świerczyna”** znajduje się na prawobrzeżnej terasie rzeki Proсны, w głębokim zakolu doliny w rejonie wsi Przystajnia Kolonia, wyerodowanym nieco głębiej niż tereny położone w sąsiedztwie. Przegłębienie to ma charakter bezodpływowy, sprzyjający procesom torfotwórczym. „Świerczyna” jest torfowiskiem typowo dolinnym, zbudowanym z torfów niskich, zwykle cechującym się średnim stopniem rozkładu, mineralnie namulonych. Jego powierzchnia jest w 70% zdewastowana na skutek eksploatacji złoża. Eksploatacja złoża (już zakończona) prowadzona była sposobem odkrywkowym. Obecnie znajdują się tam malownicze stawy potorfowe wykorzystywane do hodowli ryb.

W rozległych torfiankach, tj. dołach potorfowych, ponownie zachodzi proces torfotwórczy. Ich powierzchnia jest szacowana na 12 ha. Torfowisko w całości usytuowane jest w czaszy planowanego zbiornika retencyjnego „Wielowieś Klasztorna”. Ten cenny pod względem geobotanicznym i faunistycznym obszar ulegnie więc zniszczeniu w przypadku realizacji budowy. Na roślinność torfowiska składają się 43 zespoły roślinne. Reprezentują one 9 klas zbiorowisk. Wśród nich znajdują się 3 zespoły formacji krzewiastych (klasa *Alnetea glutinosae Ihamno-Prunetea*), 10 ugrupowań wodnych (*Lemnetea*, *Potametea*), 13 szuwarowych związanych z glebami bagiennymi mułowymi lub wykształconymi z torfów niskich (*Phragmitetea*), 4 zespoły przejściowo-torfowiskowe (*Scheuchzerio-Caricetea fuscae*), 2 terofitów namulnych (*Bidentetea*), 6 asocjacji trawiastych w obrębie użytków zielonych (*Molinio-Arrheatheretea*), a także 5 ziołoroślinnych (*Artemisietea*), występujących w ekotonach przyzaroślowych. Piętnaście obserwowanych zbiorowisk torfowiska należy do regionalnie zagrożonych wymarciem. Wymierającym w Wielkopolsce jest zespół turzycy dziobkowatej *Sphagno apiculati-Curicetum rostratae*. Do trzech narażonych należą asocjacje: wierzby uszatej – *Salicetum auritae*, wełnianki wąskolistnej – *Sphagno recurvi-Eriophoretum angustifoliae*, a także ostrzenia warzywnego *Anglico-Cirisetum oleracei*. Zbadana flora torfowiska „Świerczyna” liczy około 206 taksonów. Z nielicznymi wyjątkami są

to gatunki rodzimego pochodzenia. Do antropogenicznych należy jedynie 10: tatarak zwyczajny *Acorus calamus*, uczepek amerykański *Bidens frondosa*, tasznik pospolity *Capsella bursa-pastoris*, przymiotno kanadyjskie *Conyza canadensis*, psianka czarna *Solanum nigrum*, nawłóć późna *Solidago gigantea*, przetacznik trójlistkowy *Veronica triphyllos* oraz wyka siewna *Vicia sativa*. Na obszarze obiektu rosną także rośliny naczyniowe, mające optimum występowania w zbiornikach z klasy *Scheuchzeria-Caricetea fuscae*, które należą do stosunkowo słabo rozpowszechnionych w Wielkopolsce (Małecki Z., *Prognozy...*).

Cztery gatunki flory naczyniowej występujące na torfowisku należą do prawnie chronionych: dwa do ściśle – rosiczka okrągłolistna *Drosera rotundifolia* i grązeł żółty *Nuphar lutea*, a dwie do częściowo chronionych: kruszyna pospolita *Fragula alnus* i kalina koralowa *Viburnum opulus*. Poza tym stwierdzono rośliny chronione wśród taksonów zarodnikowych (mszaki: mochwan błotny *Aulacomnium palustre*, mokradłosz kończysty *Calliergon cuspidatum*, drabik drzewkowaty *Climacium dendroides*, fałdownik nastroszony *Rhytidiadelphus squarrosus*, jak również mchy torfowce *Sphagnum angustifolium*, *Sph. Fimbriatum*, *Sph. Palustre* i *Sph. Recervum*).

Torfowisko „Świerczyna” jest interesującym obszarem pod względem zgrupowania fauny. Na łąkach w dolinie Proсны występuje 18 gatunków ptaków lęgowych: czajka, kszczyk, rycyk, słowik rdzawy, słowik szary, krwawodziób, łazówka, pokląskwa, potrzos, skowronek, świergotek łąkowy, remiz, żerujący zimorodek, batalion, sporadycznie derkacz.

PROGNOZOWANA BUDOWA ZBIORNIKA WIELOWIEŚ KLASZTORNA

Budowę zbiornika retencyjnego przewidziano na gruntach należących do obrębu doliny rzeki Proсны na Nizinie Południowo-Wielkopolskiej, mezoregionu Kotliny Grabowskiej i administracyjnie do wsi: Mączniki, Ostrów Kaliski, Świerczyna, Przystajnia Kolonia, Przystajnia, Kakawa Nowa, Wielowieś, Raduchów, Kania, Zamość i Biernacice.

Zbiornik retencyjny zaprojektowano o powierzchni 1704,0 ha i pojemności max. 48,8 mln m³. W następstwie budowy wystąpi zredukowanie maksymalnych przepływów powodziowych poprzez złagodzenie (spłaszczenie) fali powodziowej a tym samym zauważalna będzie ochrona czynna, znacząca łagodząca skutki powodziowe dla Miasta Kalisza. W ostatnim okresie w rzece Prośnie wystąpiły przepływy zbliżone do największych a mianowicie: 1985 r. $Q_{max} = 179 \text{ m}^3/\text{s}$; 1997 r. – $104 \text{ m}^3/\text{s}$.

W drzewostanach pozostawionych w suchej strefie zbiornika co kilka lub kilkadziesiąt lat będzie dochodziło do okresowego stagnowania wody na powierzchni gleby (obniżenie żywności drzew, przekształcenie siedlisk w bardziej wilgotne i żyzniejsze). Ponadto w następstwie budowy zbiornika retencyjnego Wielowieś Klasztorna, wystąpi podniesienie przepływów niżówkowych w Prośnie poniżej zapory zlokalizowanej w 93,0 km biegu rzeki - zapewnienie minimalnego przepływu na poziomie co najmniej przepływu biologicznego $1,2 - 1,67 \text{ m}^3/\text{s}$ [Małecki Z. 2012]

PROPOZYCJA SZLAKU ROWEROWEGO PO REGIONIE

Ostatnio pojawia się coraz więcej oznakowanych szlaków rowerowych (m.in. przez Stowarzyszenie Ludzi Dobrej Woli Ziemi Kaliskiej). Pozwalają one lepiej poznać region. Szlak edukacyjno-rowerowy prowadzi również przez m.in. Przystajnię. Nie uwzględnia jednak wszystkich ciekawych miejsc tego obszaru (np. nie ma tu w ogóle wzmianki o dębach przystajńskich). Trasa opisana w niniejszym artykule w części pokrywa się z propozycją Stowarzyszenia, ale jednocześnie ją rozszerza o dodatkowe atrakcje tej okolicy. Zwiedzanie proponuję zacząć od **Przystajni**, która jako pierwsza wzmiankowana jest w źródłach historycznych.

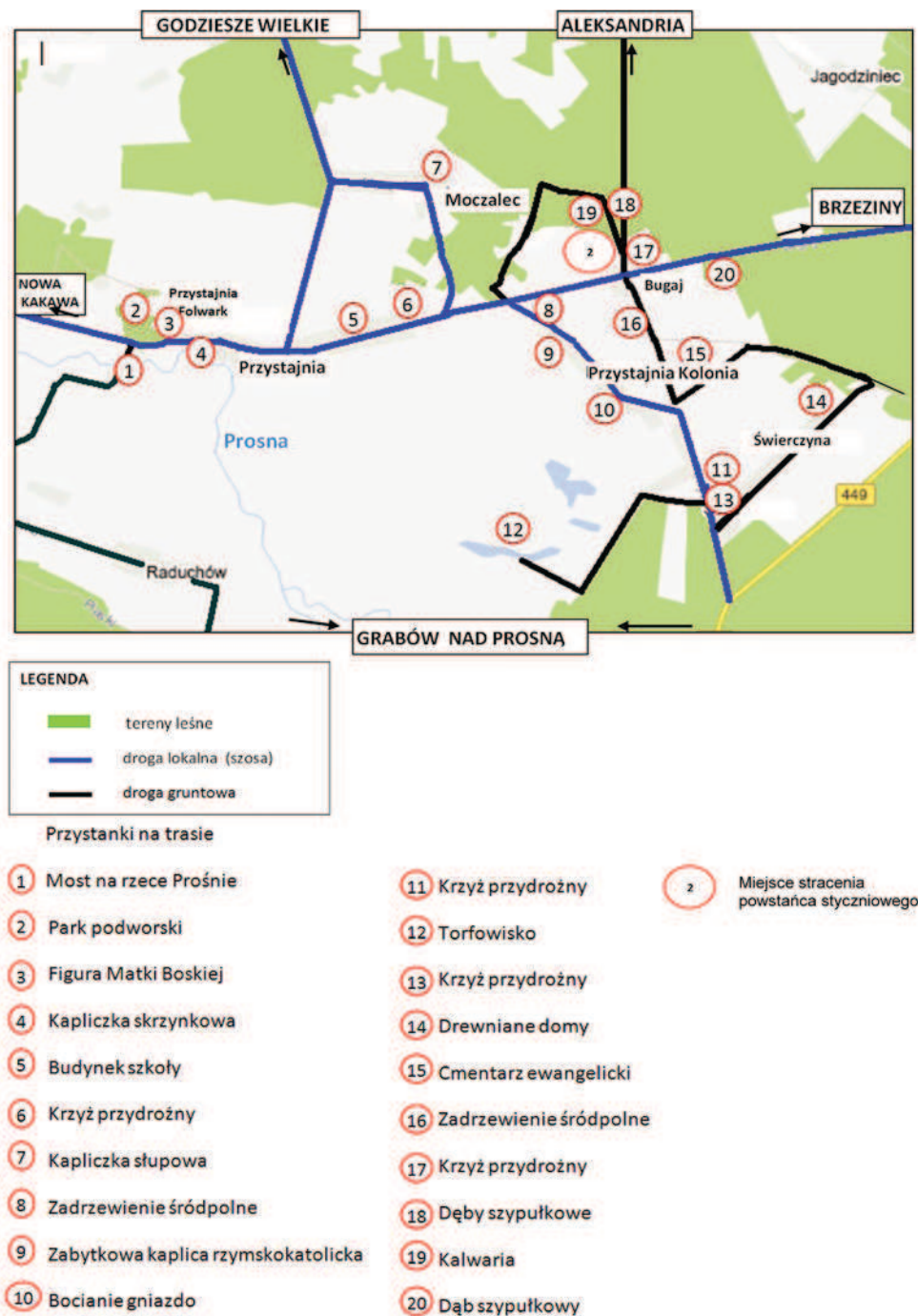
Do tego miejsca można dotrzeć szlakami rowerowymi z sąsiednich gmin: z Grabowa nad Prosną (przez Giżyce, Zamość, Kanię i Raduchów), z Sieroszewic (przez Rososzyce, Masanów, Wielowieś Klasztorną, Raduchów lub przez Rososzyce, Ołobok, Wolę Droszewską, Starą i Nową Kakawę), z Godziesz Wielkich (np. przez Kolonię Kakawę i Moczalec). Dla mieszkańców gminy Brzeziny najdogodniej jest oczywiście przyjechać od strony Brzezin.

Wspomniana rzeka Proсна ukształtowała krajobraz Przystajni, toteż zwiedzanie tej miejscowości należałoby zacząć od **mostu na rzece**, skąd można podziwiać malowniczo ukształtowane przez erozję meandry i łęgi nadprośniańskie usytuowane w miejscu przysięgo zbiornika „Wielowieś Klasztorna”. Są to żyzne gleby pod względem rolniczym; uprawia się tu m.in. pszenicę. W odlesionej dolinie dominują potencjalne siedliska łęgów jesionowo-olszowych (*Fraxino-Alnetum*). Drugim typem zarośli są ugrupowania wierzby trójpręcikowej i wiciowej (*Salicetum triandrio viminalis*) rozwinięte wzdłuż brzegu Proсны. Na siedliskach mezofilnych, potencjalnie przynależnym lasom grądowym, optymalne warunki rozwoju znajdują zarośla śliwy tarniny i głógów *Euonymo-Prunetum spinosae*. Dobrze wykształcone płyty tego zespołu występują przy drodze (ok. 300 m) prowadzącej z mostu do parku podworskiego usytuowanego na skarpie (Małecki. Z., *Prognozy...*).

Następnym etapem jest atrakcja przyrodnicza, którą stanowi wspomniany **park podworski** (na terenie Przystajni-Folwark). Oprócz wiekowych dębów szypułkowych na miano pomników przyrody zasługują: jesion wyniosły, kasztanowiec zwyczajny, klon zwyczajny, robinia akacjowa, lipa drobnolistna. Teren parku jest własnością tymczasowo prywatną, ale nie jest to przeszkodą w jego zwiedzaniu - pod warunkiem, że turysta przygotowany jest na ekstremalne przedzieranie się przez zarośla m.in. robinii akacjowej, olszy czarnej czy jeżyn. Z drogi widoczny jest jedynie wielki dąb (o obwodzie 580 cm), z przymocowanym żelaznym krzyżem. Stare drzewa są częściowo spróchniałe i uschnięte - nieobjęte żadnymi działaniami konserwatorskimi.

Opuszczając park, przy rozwidleniu dróg w stronę wsi Przystajnia, mijamy perełkę wiejskiej małej architektury sakralnej – **figurę Matki Boskiej Lourdzkiej** z 1898 r., ufundowaną przez Władysława i Wandę Jezierskich, właścicieli majątku w Przystajni. Dawniej ustawiona była ona w obrębie parku, a po 1945 r. przeniesiona w obecne miejsce. Władysław Nowina – Jezierski (lat 63, zm. 30.03.1903r.) spoczywa na cmentarzu parafialnym w Godzieszach (grobowiec wymaga renowacji).

Kierujemy się w stronę wsi. Po prawej stronie znów mamy rozległy widok na nadprośniańskie łęgi. Na uwagę zasługuje skromna, ale wiekowa (ok. 1930 r.) **kapliczka**

Rys. 1. Mapa obszaru chronionego krajobrazu „Dolina rzeki Proсны”

skrzynekowa z krzyżem, zawieszona na słupku, z obrazem Matki Boskiej Częstochowskiej. Mijamy też zachowane jeszcze drewniane budynki mieszkalne (wśród nich jeden pod strzechą – w bardzo złym stanie). Część z nich (zarośnięta przez roślinność ruderalną) jest opuszczona przez właścicieli, którzy przesiedlili się w związku z planowaną budową zbiornika retencyjnego na Prośnie. Po pokonaniu 600 m, po lewej stronie, widzimy drewniany budynek, w którym mieściła się **szkoła podstawowa**. Przy wyjeździe ze zwarto zabudowanej części Przystajni warto obejrzeć **drewniany krzyż** na posesji Państwa Bijacików.

Następne kilkaset metrów jedziemy w terenie wolnym od zabudowań. Skręcamy w lewo na Moczalec, gdzie dojeżdżamy do lokalnego skrzyżowania, przy którym znajduje się piękna **murowana kapliczka**. Ma ona konstrukcję słupową, zwieńczoną daszkiem z umieszczonym na nim krzyżem. W oszklonym wnętrzu znajduje się figura Matki Bożej. Na murze umieszczono następującą prośbę: „*Co rządysz ziemią i niebem! Opatrz dzieci Twoje chlebem. Ty nam daj urodzaj złoty. My Ci dajemy trud i poty.*” Kapliczka została poświęcona 11 maja 2003 r. przez księdza biskupa Teofila Wilskiego.

Wracamy do drogi głównej. Tutaj też warto zatrzymać się, aby przyjrzeć się chociażby samotnie rosnącym w oddali drzewom (zadrzewienie śródpolne), będącym nieodłącznym elementem wiejskiego krajobrazu. Drzewo jest naturalną rzeźbą. Stanowi bryłę w stanie ulistnionym, szkielet bez liści, barwną plamę wiosną i jesienią lub graficzny symbol czarno-biały zimą. Samotne, pojedyncze drzewa, które całe swoje życie walczyły o przetrwanie na otwartej przestrzeni mają inną budowę, niż te rosnące w zwartym lesie. Są krępe, silnie ugałęzione, z nisko położonym środkiem ciężkości. Warto zwrócić na nie uwagę, bo w wielu miejscach takich samotnych drzew w nowoczesnym, rolniczym krajobrazie już nie spotkamy.

Z drugiej strony widać natomiast teren pozornie nieciekawym, niewykorzystany rolniczo, na którym w dłuższym odstępie czasu można będzie obserwować sukcesję ekologiczną – uporządkowane zmiany biocenozy prowadzące do przeobrażenia się ekosystemów prostych w bardziej złożone. Zauważenie zmian wymaga jednak prowadzenia obserwacji (i ich dokumentowania) w dłuższym czasie. Skutki zmian, jakie tu zajdą, prawdopodobnie będą takie, jakie można zauważyć już dzisiaj – ok. 100 m dalej, w miejscu, gdzie droga rozwidła się do Przystajni Kolonii. Wystarczy skrócić w prawo i po lewej stronie drogi obserwujemy teren od kilkudziesięciu lat rządzący się swoimi prawami (**zadrzewienie śródpolne**). Zaobserwujemy tu m.in. takie gatunki jak: jałowiec, sosnę, brzozę, robinie akacjową, trawy, żarnowiec miotlasty, a nawet chrobotek reniferowy.

Docieramy do niewielkiego wzniesienia, gdzie zaczyna się **Przystajnia Kolonia**. Po prawej stronie, kilkadziesiąt metrów od drogi głównej znajduje się, nieco schowana, **kaplica filialna pw. Matki Bożej Miłosierdzia Ostrobramskiej**. Świątynia zakwalifikowana jest jako zabytkowa, ujęta w ewidencji konserwatorskiej. W 2014 r. została odnowiona.

Wracamy na drogę główną. Na ostrym zakręcie (w lewo) mijamy **bocianie gniazdo** usytuowane na słupie. W tle widać pas zadrzewień śródpolnych. Mijamy następny zakręt (tym razem w prawo) i po pokonaniu ok. 400 m przejeżdżamy obok **krzyża przydrożnego** metalowego umieszczonego na murowanym postumencie. Po drugiej stronie drogi znajdują się dwa stare drewniane domy.

Kilkadziesiąt metrów dalej skręcamy w drogę gruntową, która biegnie brzegiem lasu i doprowadzi nas do **torfowiska „Świerczyna”** (opisanego wcześniej). Na szczęście zaprzestano już wydobywania torfu i dlatego krajobraz, choć w znacznej części przekształcony przez człowieka, jawi się jako naturalny. W tym miejscu możemy odpocząć pod drewnianą wiatą.

Opuszczamy niezwykle urokliwe torfowisko i tą samą trasą wracamy do drogi głównej, gdzie po pokonaniu ok. 150 m skręcamy w lewo - znów w drogę gruntową. Na zakręcie mijamy **krzyż przydrożny** umocowany na postumencie z kamieni. To krzyż, który znajduje się niedaleko wspomnianego wcześniej krzyża, otoczonego płotem. Dlaczego ustawiono je w tak bliskiej odległości? Najprawdopodobniej ich sąsiedztwo wynika z tego, że znajdują się w różnych miejscowościach – wkraczamy już na teren wsi Świerczyna. (Charakterystyczne jest, że krzyż znajduje się na początku wsi, a na jej końcu usytuowany jest drugi – drewniany). Jakby na potwierdzenie nazwy miejscowości mijamy osobiście ozdobiony dom drewniany w otoczeniu świerków. Zabudowania wsi są nieco rozproszone. Droga jest solidnie utwardzona, bezpieczna dla rowerzysty. Mijamy tu zadrzewienia przydrożne i **kilka drewnianych domów**. Dojeżdżamy prawie do końca drogi, gdzie umieszczono drewniany drogowskaz, żeby zabłąkany rowerzysta nie pogubił się na leśnych drogach. Skręcamy w lewo (w dalszym ciągu poruszając się drogą gruntową, ale będącą już na niektórych, krótkich odcinkach, „wyzwaniem” dla rowerzysty), zmierzając dalej łagodny łukiem, a potem prosto drogą polną w kierunku Przystajni Kolonii. Przy końcu tej drogi, z boku, po prawej stronie znajduje się opuszczony obecnie (kilka ciał ekshumowano) **ementarz ewangelicki**, potocznie zwany „niemieckim”.

Docieramy do następnej, prostopadle usytuowanej, drogi gruntowej i skręcamy w prawo. Droga ta stanowiła w przeszłości część tzw. traktu wieluńskiego. Obecnie pomijana jest przez kierowców samochodów, ale „przyjazna” dla rowerzystów. Na znacznej odległości ocieniona **zadrzewieniami** śródpolnymi przydrożnymi. Zadrzewienia takie stanowią bogaty i znaczący fragment przyrody. Można spotkać tu wiele gatunków roślin. Dominuje robinia akacjowa (grochodrzew biały) będąca gatunkiem obcego pochodzenia w polskim krajobrazie, a wprowadzana od XIX w. m.in. właśnie do zadrzewień śródpolnych. Pojawia się też inwazyjna czeremcha amerykańska, ale i rodzime, choć nieliczne, dęby szypułkowe, brzozy i topole osiki. Zaobserwujemy tu też krzaki jeżyn i dzikich róż. Spośród wielu gatunków fauny można czasem zauważyć na drodze leżącego padalca.

Dojeżdżamy do wsi **Bugaj**, gdzie na skrzyżowaniu z szosą wita nas metalowy **krzyż przydrożny** (w przeszłości wyższy drewniany). Tradycyjnie umiejscowiony na rozstaju dróg był (i jest) też punktem wskazującym drogę, pomagającym orientować się w terenie.

Jedziemy prosto (dalej drogą gruntową); kilkanaście metrów dalej trasa rozwidła się na trzy drogi – my przemierzamy się drogą środkową, która zaprowadzi nas na **Mo-czalec**, gdzie znajdują się malownicze wzniesienia – moreny denne i wydmy utworzone na terasie rzeki Proсны wskutek działalności procesów eolicznych. Wcześniej jednak można podziwiać wspaniałe okazy **dębów szypułkowych**, wśród których jest co najmniej jeden o wymiarach pomnikowych (310 cm obwodu w pierśnicy). Niewątpliwie pozostałe zasługują na „bliższe zainteresowanie”. Po obejrzeniu dębów kierujemy się na najwyższe wzniesienie około 145 m n.p.m., na którym przed wojną znajdowała się tzw. **Kalwaria**

Moczalsko-Bugajska. Obecnie znajduje się tam obelisk upamiętniający to miejsce. Choć moczalskie „góry”, jak potocznie nazywa się to miejsce, do najwyższych nie należą, to na tle równinno-falistego otoczenia sąsiednich miejscowości tworzą niezwykle widok. Koniecznie trzeba tu zsiąść z roweru, wspiąć się na Kalwarię i podziwiać krajobraz.

Przemierzamy się dalej leśną drogą, która skręca w lewo. Mijamy okoliczne domostwa będące na pewno oazą spokoju dla tutejszych mieszkańców. To trudny odcinek naszej trasy, ale też niezwykle krajobrazowo. Poruszając się drogą po łuku, docieramy do głównej drogi Przystajnia-Brzeziny. Po dotarciu do niej udajemy się w stronę Przystajni lub Brzeziny, w zależności od tego, z której strony przybyliśmy. W drodze do Brzeziny warto zwrócić uwagę na pomnikowych rozmiarów **dąb szypułkowy** (330 cm obwodu w pierśnicy) rosnący zaraz za wsią Bugaj, po prawej stronie, na początku prywatnego lasu, kilkanaście metrów od drogi.

PODSUMOWANIE

Ustanowienie formy ochrony przyrody pod nazwą „Obszar chronionego krajobrazu *Dolina rzeki Proсны*” na pewno jest działaniem zasługującym na uznanie. Treść niniejszego artykułu dowodzi, że na stosunkowo małym obszarze nagromadzonych jest dużo miejsc atrakcyjnych krajobrazowo. Jednocześnie na obszarze, z definicji „chronionym”, za mało jest działań mających na celu ochronę konkretnych obiektów, czego przykładem jest niszczący w szybkim tempie (być może nieodwracalnie) park podworski w Przystajni z pomnikowymi okazami drzew. Wskazane byłoby podjęcie w tym przypadku natychmiastowych działań konserwatorskich. W przeciwnym razie forma ochrony przyrody „Obszar chronionego krajobrazu *Dolina rzeki Proсны*” w Przystajni będzie tylko nazwą niemającą pokrycia w rzeczywistości.

LITERATURA

1. Małyszko Stanisław; *Majątki wielkopolskie*, tom VI, Powiat Kaliski, Szreniawa 2000.
2. Małecki Zdzisław; *Prognozy zmian środowiska przyrodniczego w rejonie planowanego zbiornika Wielowieś Klasztorna*, *Problemy Ekologii*, nr 43, 2007.
3. Małecki Zdzisław; *Ochrona parku podworskiego w Przystajni*, *AURA* 1/2008.
4. Małecki Marek; *Dzieje obszaru gminy Brzeziny w powiecie kaliskim*, Kalisz 2012.
5. Małecki Zdzisław, Wira Jerzy; *Prognozowany wpływ projektowanego zbiornika Wielowieś Klasztorna w zlewni Proсны na gospodarkę wodną*, *Zeszyty Naukowe Inżynieria Lądowa i Wodna w Kształtowaniu Środowiska* nr 7, Kalisz 2012
6. Małecki Zdzisław, Małecka Izabela; *Ocalić od zapomnienia Kalwarię Moczalsko-Bugajską oraz powstańców styczniowych z 1863/1864 r.*, *Zeszyty Naukowe Inżynieria Lądowa i Wodna w Kształtowaniu Środowiska* nr 8-9, Kalisz 2013
7. Małecki Zdzisław, Szymon Chucki; *Tragiczne losy żołnierzy AK z Przystajni.*, *Zeszyty Naukowe Inżynieria Lądowa i Wodna w Kształtowaniu Środowiska* nr 8-9, Kalisz 2013
8. Małecki Marek; *Dzieje Parafii Rzymskokatolickiej pw. św. Krzyża w Brzezinach*, Kalisz 2014.

Fot. 1. Tablica informacyjna o szlaku rowerowym w Świerczynie (fot. A. Krajewska, czerwiec 2014 r.)

Fot. 2. Rzeka Prosna w Przystajni (fot. A. Krajewska, czerwiec 2014 r.)

Fot. 3. Park w maju 2013 r. – na pierwszym planie – staw (fot. A. Krajewska, czerwiec 2014 r.)

Fot. 4. Park w czerwcu 2014 r. – na pierwszym planie – dno stawu zajęte przez roślinność (fot. A. Krajewska)

Fot. 5. Największy dąb szypułkowy w parku podworskim w Przystajni (fot. A. Krajewska, czerwiec 2014 r.)

Fot. 6. Próchniejący pień dębu w parku w Przystajni (fot. A. Krajewska, czerwiec 2014 r.)

Fot. 7. Figura Najświętszej Marii Panny przed wejściem do parku (fot. A. Krajewska, czerwiec 2014 r.)

Fot. 8. Nadprośniańskie łągi (fot. A. Krajewska, sierpień 2013 r.)

Fot. 9. Kapliczka Matki Boskiej (skrzynkowa) w Przystajni (fot. A. Krajewska, maj 2014 r.)

Fot. 10. Krzyż przydrożny na posesji Państwa Bijacików (fot. A. Krajewska, maj 2014 r.)

Fot. 11. Budynek dawnej szkoły w Przystajni (fot. A. Krajewska, maj 2014 r.)

Fot. 12. Kapliczka słupowa na Moczalcu (fot. A. Krajewska, maj 2014 r.)

Fot. 13. Kaplica poewangelicka w Przystajni Kolonii (fot. A. Krajewska, maj 2014 r.)

Fot. 14. Zadrzewienie śródpolne (przydrożne) w Przystajni (fot. A. Krajewska, lipiec 2013 r.)

Fot. 15. Bocianie gniazdo w Przystajni Kolonii (fot. A. Krajewska, lipiec 2013 r.)

Fot. 16. Krzyż przydrożny w Przystajni Kolonii (fot. A. Krajewska, lipiec 2013 r.)

Fot. 17. Krzyż przydrożny w Świerczynie (fot. A. Krajewska, maj 2014 r.)

Fot. 18. Wydobycie torfu – torfowisko „Świerczyna”, 2002 r.

Fot. 19. Stawy potorfowe – torfowisko „Świerczyna” (fot. A. Krajewska, lipiec 2013 r.)

Fot. 20. Drewniany dom w Świerczynie (fot. A. Krajewska, lipiec 2013 r.)

Fot. 21. Oryginalny drogowskaz w Świerzynie, w tle las sosnowy (fot. A. Krajewska, lipiec 2013 r.)

Fot. 22. Cmentarz poewangelicki w Przystajni Kolonii (fot. A. Krajewska, sierpień 2013 r.)

Fot. 23. Zadrzewienie sródpolne w Przystajni Kolonii (fot. A. Krajewska, sierpień 2013 r.)

Fot. 24. Krzyż przydrożny na Bugaju na posesji Państwa Rosów (fot. A. Krajewska, maj 2014 r.)

Fot. 25. Dęby szypułkowe na Moczalcu (fot. A. Krajewska, maj 2014 r.)

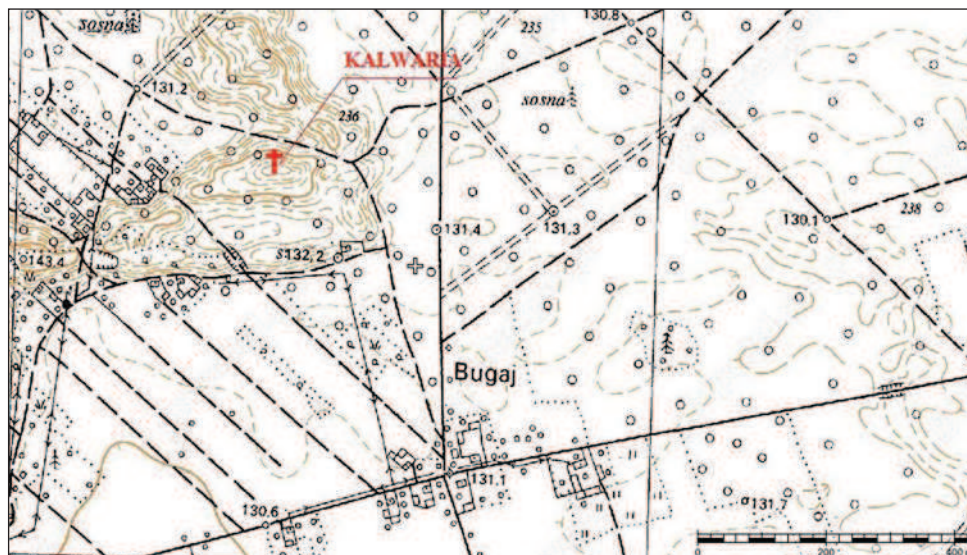
Fot. 26. Kalwaria Moczalsko-Bugajska na najwyższym wzniesieniu Moczalca (fot. Z. Staszewski, wrzesień 2013 r.)

Fot. 27. Wzniesienia na Moczalcu (fot. A. Krajewska, maj 2014r.)

Fot. 28. Widoczny od strony północnej zarys ścieżki (mała skarpa) prowadzącej wzdłuż ustawionych w przeszłości małych krzyży symbolizujących Stacje Męki Pańskiej, (fot. Z. Małecki, czerwiec 2010 r.)

Mapa 1. Miejsce Kalwarii w Moczalcu od strony Bugaja

THE PROSNA RIVER VALLEY – TOURISM AND THE PROTECTED LANDSCAPE IN GRABÓW VALLEY (THE VILLAGE OF PRZYSTAJNIA AND THE AREA NEARBY)

Summary

Grabów Valley was shaped by the Middle Polish Glaciation followed by the processes of denudation and river activities. The geological and historical factor common for the described region is the Prosna river, along the banks of which the oldest settlements appeared. The Prosna river terraces are the dominating forms of the landscape here. A retention reservoir ‘Wielowieś Klasztorna’ is to be built over a part of the area, which will cause radical landscape change of this environmentally interesting region. In the pre-Christian era the Prosna river valley was a site of intensive tribal settlement, which, after the strengthening of the Piast state, changed into town settlement. Along a part of its course the Prosna river served as a signpost of the Amber Trail for the Roman merchants leading them to the Baltic Sea coast. The south-eastern part of Greater Poland provided fairly suitable conditions to conduct and continue military activities during the January Uprising. The area which was under the Russian rule bordered in its western part the part of Poland which was under the Prussian rule. In 1939 in the night of the 3rd of September the Wehrmacht soldiers of the 24th German Division murdered in the village of Mączniki 17 innocent inhabitants of the villages of Mączniki and Ostrów Kaliski.

Key words: river, landscape, nature protection, tourism, the Amber Trail, the Piast state, January Uprising, the murders of the Polish

DAS PROSNA-TAL – TOURISMUM DES SCHUTZGEBIETS IM TALBECKEN ZU GRABÓW (DORF PRZYSTAJNIA UND UMGEBUNG)

Zusammenfassung

Das Talbecken zu Grabów wurde durch die Struktur der mittelpolnischen Vereisung gebildet, die dann den Prozessen der Denudation und der Wirkung vom Flusswasser unterlag. Der gemeinsame geologische und historische Faktor für die beschriebene Region ist der Fluss Prosna, an dem man die ältesten Besiedlungsspuren zu bemerken sind. Die überwiegenden Flächenformen sind hier die Terrassen des genannten Flusses. In einem Teil des Gebiets wurde ein Staubecken „Wielowieś Klasztorna“ entworfen, was wesentliche Landschaftsveränderungen in dieser attraktiven Region auch unter dem Naturaspekt verursacht. Das Prosna-Tal war in der vorchristlichen Zeit ein Gebiet einer intensiven Stammesbesiedlung. Zusammen mit der Stärkung des Piasten-Staates veränderte sie sich in Burgsiedlung. Der Fluss Prosna diente als Wegweiser auf „Bernsteinstrecke“ für die römischen Kaufleute, der sie an die Ostsee führte. Im südlich-östlichen Großpolen gab es günstige Bedingungen, um die Kämpfe während das Januaraufstands über längere Zeit zu führen. Die russischen Besatzungsgebiete grenzten vom Westen an polnischen Gebieten unter preußischer Besatzung. In der Nacht vom 3. auf 4. September 1939 wurden im Dorf Mączniki 17 unschuldige Bewohner aus Mączniki und Ostrów Kaliski von Soldaten der 24. Wehrmacht-Division ermordet.

Schlüsselworte: Fluss, Landschaft, Umweltschutz, Tourismus, Bernsteinstrecke, Piasten-Staat, Januaraufstand, Polenermordung